

DOI: 10.30497/pkn.2024.244324.3050

Received: 2023/02/28

Accepted: 2024/02/11

The effects of religious structure of the society on tendency to political participation in the I.R.Iran (meta-analysis of researches for 2006-2021)

Akbar Zolfaghari*
Taha Ashayeri**
Tahereh Jahanparvar***
Faezeh Raghani****

Religiosity creates a kind of commitment, responsibility and national pride to the political system by creating religious capital in the society; therefore, political activities and the level of participation in it are strongly influenced by religious beliefs. The main goal of this research is to study the relationship between the level of religiosity and political participation in the I.R.Iran by Using a meta-analysis of researches for 2006-2021. The statistical population of the research was 42 research documents; that 26 documents, were selected in a purposeful way, after methodical control and screening; and, the final effect size of each research and the total final effect have been estimated in the meta-analysis software. The research findings show that there is a significant relationship between religiosity and political participation; and the overall effect of religiosity on political participation is equal to 25 percent. Based on the findings of the research, the impact of religious components including belief dimension (0.241), ritual dimension (0.256), emotional dimension (0.167), consequence dimension (0.198), and experiential dimension (0.200) on political participation is positive and significant. The results of the research show that, religion makes a person give meaning to his life by creating a positive attitude towards the surrounding world. Having meaning and purpose in collective life is one of the signs of social health. And it increases the ability of a person in political affairs and governance.

Keywords: I.R.Iran, Meta-Analysis, Meta analysis, Political Participation, Religious Capital, Religiosity.

* Assistant Professor, Political Science-Development, Faculty of Social Sciences, Payam Noor University, Tehran, I.R.Iran (Corresponding author).

akbarzolfaghari@pnu.ac.ir

0000-0003-3017-5576

** Assistant Professor, Sociology, Department of History and Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, I.R.Iran.

t.ashayeri@uma.ac.ir

0000-0001-8210-8899

*** Ph.D Student, Cultural Sociology, Faculty of Social Sciences, Communication and Media, Islamic Azad University, Tehran, I.R.Iran.

jparvar@yahoo.com

0000-0002-2098-6861

**** BA Student, Sociology, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, I.R.Iran.

faezeraghani@gmail.com

0000-0001-7841-5976

تأثیر ساختار دینی جامعه بر گرایش به مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۲۲

مقاله برای بازنگری به مدت ۱۰۰ روز نزد نویسندگان بوده است.

اکبر ذوالفقاری*

طاها عشایری**

طاهره جهان پرور***

فانزه رقیمی****

چکیده

مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی بعد از انقلاب ۱۳۵۷، به مسئله‌ای اجتماعی - فرهنگی تبدیل شده است؛ به طوری که در ساختار حکمرانی اسلامی، اهمیت دینداری جامعه بیش از پیش در پویایی و پایایی آن تأثیر دارد. موضوع پژوهش حاضر مطالعه میزان تأثیر ساختار دینی جامعه بر گرایش به مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران است. روش پژوهش از نوع فراتحلیل کمی در بازه زمانی ۱۳۸۵ الی ۱۴۰۲ انتخاب شده است. از جامعه آماری ۴۲ سند به روش نمونه‌گیری غیراحتمالی، ۲۶ سند جهت ورود به نرم‌افزار cma2 انتخاب شدند. از آزمون‌های f فیشر و d کوهن برای برآورد مقدار اثر نهایی استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد بین ساختار دینی جامعه و مشارکت سیاسی رابطه معنی‌داری وجود دارد. میزان تأثیر ابعاد مختلف دینداری به این شرح است: بُعد اعتقادی (۰،۲۴۱)، بُعد مناسکی (۰،۲۵۶)، بُعد عاطفی (۰،۱۶۷)، بُعد پیامدی (۰،۱۹۸) و بُعد تجربی (۰،۲۰۰).

واژگان کلیدی: جمهوری اسلامی ایران، حکمرانی سیاسی، ساختار دینی جامعه، فراتحلیل، مشارکت سیاسی.

* استادیار، علوم سیاسی - توسعه، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، جمهوری اسلامی ایران (نویسنده مسئول).

akbarzolfaghari@pnu.ac.ir 0000-0003-3017-5576

** استادیار، جامعه‌شناسی، گروه تاریخ و جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، جمهوری اسلامی ایران.

t.ashayeri@uma.ac.ir 0000-0001-8210-8899

*** دانشجوی دکتری، جامعه‌شناسی فرهنگی، دانشکده علوم اجتماعی، ارتباطات و رسانه، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، تهران، جمهوری اسلامی ایران.

jparvar@yahoo.com 0000-0002-2098-6861

**** دانشجوی کارشناسی، جامعه‌شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، جمهوری اسلامی ایران.

faezeraghami@gmail.com 0000-0001-7841-5976

مقدمه

بیان مسئله: مشارکت سیاسی را می‌توان مهم‌ترین شاخص مردم‌سالاری در عصر حاضر معرفی کرد. در ایران، این نوع مشارکت با انقلاب اسلامی، مورد توجه راهبردی قرار گرفته و شاهد نقش‌آفرینی مردم در عرصه‌های مختلف حکمرانی هستیم. برگزاری انتخابات‌های مختلف و شکل‌گیری ساحت‌های گوناگون مشارکت مردمی، از قبیل مناسبت‌های ملی و مذهبی و تظاهرات‌ها از جمله نمودهای مهمی‌اند که بیانگر ماهیت و رویکرد مردم‌سالارانه نظام سیاسی‌اند. از این منظر انقلاب اسلامی به دلیل توان جمع بین مردم‌سالاری و اصول اسلامی، از سایر نظام‌های حاکم در کشورهای اسلامی متمایز است. به همین خاطر است که تبیین نسبت بین مؤلفه‌های اسلامیت جامعه با اصول مردم‌سالاری نظام سیاسی به عنوان دغدغه اصلی پژوهش حاضر انتخاب شده است.

اهمیت: با توجه به شدت یافتن گرایش به نوسازی، جهانی شدن و تمایل جوامع به سوی عرفی‌گرایی، توجه دادن به نقش دین در بیداری سیاسی، بیانگر اهمیت نظری پژوهش حاضر است. افزون‌براین، بررسی جایگاه دینداری در ساختار نظام سیاسی، تبیین سازوکارهای عملی برای دینی نمودن سیاست و تأکید بر تعامل فزاینده سیاست و دین در جهان معاصر، همه از جمله مواردی هستند که نشان می‌دهند پژوهش حاضر دارای اهمیت کاربردی در عرصه مدیریت سیاسی نیز می‌باشد.

ضرورت: عدم توجه و یا کم‌توجهی به معیارهایی که می‌توانند مشارکت سیاسی را در جامعه ایران تقویت نمایند، زمینه را برای شایعه‌پراکنی رسانه‌های خارجی و تحركات کشورهای غربی تقویت نموده و از این طریق سرمایه اجتماعی نظام سیاسی را تضعیف می‌نمایند. با این توضیح مشخص می‌شود که پژوهش حاضر دارای ضرورت راهبردی است.

اهداف: تقویت ماهیت مردم‌سالارانه نظام جمهوری اسلامی ایران هدف اصلی پژوهش حاضر را شکل می‌دهد. در همین ارتباط دو هدف فرعی محققان عبارت‌اند از: تقویت نظریه بومی تعامل دین و سیاست در ایران، و تبیین ظرفیت‌های بالفعل استان‌های کشور برای توسعه زمینه‌های مشارکت هرچه بیشتر مردم.

سؤال‌ها و فرضیه: پژوهش حاضر از آن حیث که در پی به دست آوردن میزان کمی

تأثیر ساختار دینی جامعه بر مشارکت سیاسی است، فرضیه‌آزما نمی‌باشد. پرسش اصلی پژوهش عبارت است از: میزان تأثیر دینداری شهروندان بر گرایش آن‌ها به مشارکت سیاسی چقدر است؟ در این خصوص دو سؤال فرعی زیر طرح شده‌اند: مؤلفه‌های دینداری در جامعه ایران کدامند؟ و سازوکارهای ارتباط‌دهنده ساختار دینی جامعه با مشارکت سیاسی کدامند؟

۱. پیشینه پژوهش

به دلیل اهمیت موضوع، پژوهش‌های زیادی در زمینه دینداری و مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران صورت گرفته که در دو سطح زیر بررسی شده‌اند:

۱-۱. سابقه مطالعاتی در نشریه دانش سیاسی

امینی و همکاران (۱۴۰۲)، به بررسی نقش سرمایه سیاسی - اجتماعی در مشارکت سیاسی مردم ایلام در انتخابات مجلس شورای اسلامی پرداخته و تأکید کرده‌اند بین مؤلفه‌های سرمایه سیاسی - اجتماعی و مشارکت سیاسی شهروندان ایلامی رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد: اعتماد (۰/۷۶۳)، انسجام (۰/۶۵۴)، آگاهی (۰/۴۰۶) و تعلق طایفه ای - ایلی (۰/۶۸۰). در مجموع ۴۲ درصد از تغییرهای مشارکت سیاسی شهروندان ایلامی در انتخابات مجلس به وسیله سرمایه سیاسی - اجتماعی تبیین می‌شود. عشایری و عادل (۱۴۰۱)، الگوی مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران بین سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۸ را تحلیل و خاطر نشان کرده‌اند در جمهوری اسلامی ایران مشارکت سیاسی در سطح بالا (۲۹ درصد)، متوسط (۳۶ درصد)، پایین (۳۵ درصد) قرار دارد و بین عوامل اجتماعی (۰/۲۰۲)، سیاسی (۰/۱۴۱)، اقتصادی (۰/۱۸۱)، فرهنگی (۰/۱۳۹) و روانی (۰/۲۵۹) با مشارکت سیاسی رابطه معنی‌داری وجود دارد و اندازه اثر کلی پژوهش معادل ۰/۳۵۵ (سطح بالا) است. دارا و صادقی (۱۴۰۱)، عوامل تأثیرگذار بر میزان مشارکت سیاسی زنان؛ با تأکید بر تعداد وزرای زن در دولت‌های مختلف جمهوری اسلامی ایران را برشمرده و تصریح کرده‌اند مشارکت فعال و معنادار زنان یکی از ارکان اصلی تأسیس و استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران بوده است و به همین دلیل از ابتدای شکل‌گیری دولت‌های مختلف، اقدام‌های فراوانی صورت گرفت

تا این مشارکت، صیانت و تقویت شود. باین وجود بررسی تعداد وزرای زن بیانگر آن است که این شاخص در حد یک نفر بوده؛ مهم‌ترین عاملی که منجر به محدود ماندن تعداد وزرای زن شده، از دسته عوامل «سیاسی» و پس‌از آن، عوامل «خانوادگی»، «اجتماعی»، «فرهنگی» و «شخصی» قرار دارند. کاظمی و احمدی طباطبایی (۱۴۰۰)، نظریه خلافت الهی انسان به مثابه مبنایی برای تفاوت و تساوی در حق مشارکت سیاسی را تبیین نموده و تأکید کرده‌اند صفت خلیفه الهی انسان، صفتی اکتسابی و بر اساس این نظریه، گستره حق مشارکت در غیر از مشروعیت‌بخشی به حکومت اسلامی است. ارسیا و ساعی (۱۳۹۸)، نیز تأثیر سرمایه اجتماعی دولت بر توسعه سیاسی از دیدگاه شهروندان تهرانی را کنکاو نموده و خاطر نشان کرده‌اند اعتماد اجتماعی بر روی نگرش شهروندان تهرانی نسبت به توسعه سیاسی تأثیر مثبت دارد. همچنین متغیر اعتماد اجتماعی بر روی سه بُعد نگرش نسبت به توسعه سیاسی نیز تأثیر مثبت دارد.

۲-۱. سابقه مطالعاتی در سایر منابع

در ارتباط با رابطه دین و مشارکت سیاسی پژوهش‌های متعددی به انجام رسیده که عموم آنها بر وجود رابطه معنادار بین این دو متغیر تأکید دارند. بررسی این متون حکایت از آن دارد که میزان تأثیر دینداری بر مشارکت سیاسی به واسطه نوع مخاطب (نخبگان و یا عامه مردم)، و همچنین موضوع مشارکت (انتخابات مجلس، ریاست جمهوری و یا مجلس خبرگان)، تغییر نموده و نمی‌توان درصد یکسانی را استنباط نمود؛ برای مثال محمدی و هاشمی‌نیا (۱۴۰۱) در جامعه آماری دانشجویی کشور این موضوع را تحلیل نموده‌اند؛ حال آنکه امینی و همکاران (۱۳۹۹) در خصوص عموم شهروندان تحلیل کرده‌اند. بر همین سیاق شجاعی و همکاران (۱۳۹۹) در جامعه آماری زنان؛ زارعی (۱۳۹۶) در جامعه معلمان و بالاخره مولائی (۱۳۹۴) در جامعه دانش‌آموزی، موضوع را تحلیل نموده‌اند. از آنجاکه پژوهش حاضر روش فراتحلیل را انتخاب نموده، متمایز از پژوهش‌های بیان شده بوده و می‌توان آن را جامع پژوهش‌های مزبور معرفی نمود.

۲. مبانی مفهومی و نظری

تحلیل حاضر از حیث مفهومی و نظری بر دو مفهوم زیر استوار است:

۲-۱. دینداری

دین بر مجموعه خلیات، روحیات، باورها و اعتقادهایی دلالت دارد که با امر مقدس شناسانده می‌شوند (زارع و روهنده، ۱۳۹۵، ص. ۲۹) و منظور از دینداری میزان علاقه و احترامی است که پیروان یک دین برای آن قائل‌اند. در خصوص مؤلفه‌های دینداری، نظریه‌های مختلفی ارائه شده که با رویکردی جامع می‌توان آن را جامع مؤلفه‌های زیر تعریف نمود: اعتقادی، مناسکی، عاطفی، پیامدی و تجربی.

۲-۲. مشارکت سیاسی

در حکومت اسلامی از عامه مردم به‌عنوان ستون دین و سپر محکم در برابر دشمنان یاد و تأکید شده که قدرت سیاسی با حضور مردم استوار می‌گردد. برای همین مردم باید در تأسیس، رشد و کارآمدی نظام سیاسی ایفای نقش نمایند (دشتی، ۱۴۰۰). منظور از مشارکت سیاسی همه سازوکارهایی است که به‌صورت مؤثر و معناداری، زمینه را برای حضور مردم در تعیین مدیران، نظارت بر عملکرد آنها و یاری ایشان برای تحقق اهداف راهبردی نظام فراهم می‌سازد (نک: نائینی، ۱۳۹۸، ص. ۷۳). در اندیشه امام علی (علیه‌السلام)، پنج نقش مهم مردم در امور سیاسی شامل تعیین حاکم، نظارت و کنترل اجتماعی، نصیحت، بازخواست اجتماعی و استیضاح است (سجادی، ۱۳۸۲، ص. ۱۱۳).

۳. روش‌شناسی

پژوهش حاضر از حیث نوع، توسعه‌ای و از حیث رویکرد محققان، توصیفی - تحلیلی است. برای گردآوری داده‌ها از روش فراتحلیل و برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل آماری استفاده شده است. فراتحلیل برای ترکیب پژوهش‌های مختلف پیمایش محور (پرسش‌نامه و دارای آزمون‌های آماری) به‌کار می‌رود که در آن مقدار اثر متغیر مستقل بر وابسته به‌وسیله $cma2$ و آزمون f و d برآورد می‌شود. بازه زمانی پژوهش ۱۳۸۵ الی ۱۴۰۲ است که بعد از کنترل و غربال‌گری از جامعه آماری ۴۲ مقاله، ۲۶ سند به‌عنوان حجم نمونه (به روش غیراحتمالی عمدی) انتخاب شدند که در جدول زیر خلاصه‌ای

از نتایج فراتحلیل حاضر ارائه شده است:

جدول شماره (۱): پژوهش‌های دینداری و مشارکت سیاسی (فراتحلیل کتبی)

نویسنده	جامعه آماری	قومیت	شیوه نمونه‌گیری	رشته نویسنده	مکان	حجم نمونه
(محمدی و هاشمی‌نیا، ۱۴۰۱)	دانشجویان	بلوچ	تصادفی	تاریخ و تمدن اسلامی	ایران‌شهر	۳۴۱
(خواجهمسروی و دیگران، ۱۴۰۰)	شهروندان	ترکمن	تصادفی ساده	علوم سیاسی	گلستان	۳۴۴
(امینی و دیگران، ۱۳۹۹)	شهروندان	کرد	تصادفی ساده	علوم سیاسی	ایلام	۳۸۲
(بهنام‌فر و شاعری، ۱۳۹۹)	شهروندان	فارس	طبقه‌ای	علوم اجتماعی	بجنورد	۳۸۴
(جعفری‌کلاریجانی و دیگران، ۱۳۹۹)	شهروندان	مازنی	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	علوم سیاسی	مازندران	۳۸۰
(مصطفوی و دیگران، ۱۳۹۹)	شهروندان	ترکمن	تصادفی طبقه‌ای	علوم اجتماعی	گلستان	۴۰۰
(یزدانی، ۱۳۹۹)	دانشجویان	ترک	طبقه‌ای تصادفی	علوم سیاسی	تبریز	۳۶۷
(شجاعی و دیگران، ۱۳۹۹)	شهروندان زن	عرب	تصادفی	علوم اجتماعی	اهواز	۳۸۴
(روزخوش، ۱۳۹۹)	دانشجویان	فارس	تصادفی طبقه‌ای	علوم سیاسی	اصفهان	۴۲۰
(امام‌جمعه‌زاده و عیسی‌نژاد، ۱۳۹۸)	دانشجویان	فارس	خوشه‌ای	علوم سیاسی	اصفهان	۱۸۸
(جعفرآبادی، ۱۳۹۸)	شهروندان	فارس	تصادفی طبقه‌ای	علوم اجتماعی	گرگان	۴۰۰
(اسلامی و دیگران، ۱۳۹۸)	شهروندان	فارس	تصادفی	علوم اجتماعی	تهران	۳۸۳
(ملانکه و امیری‌فر، ۱۳۹۷)	شهروندان	عرب	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	علوم سیاسی	خوزستان	۳۷۶
(باقریان‌جلودار و خوش‌فر، ۱۳۹۶)	دانشجویان	مازنی	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	علوم اجتماعی	مازندران	۲۴۹
(بهنام‌پور و جوانمرد، ۱۳۹۶)	دانشجویان	فارس	طبقه‌ای	علوم اجتماعی	کرمان	۳۸۳
(زارعی، ۱۳۹۶)	معلمان زن	فارس	تصادفی ساده	علوم سیاسی	تهران	۱۸۰

نویسنده	جامعه آماری	قومیت	شیوه نمونه‌گیری	رشته نویسنده	مکان	حجم نمونه
(زارع و روهنده، ۱۳۹۵)	شهروندان	فارس	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	علوم اجتماعی	کرج	۴۰۰
(فرهمند و دیگران، ۱۳۹۵)	شهروندان	فارس	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	علوم اجتماعی	یزد	۳۸۴
(مولائی، ۱۳۹۴)	دانش‌آموزان	ترک	تصادفی ساده	معارف اسلامی	اردبیل	۳۹۵
(باقری بنجار و حشمتی، ۱۳۹۴)	شهروندان	فارس	خوشه‌ای مرحله‌ای	علوم اجتماعی	تهران	۲۴۹
(اطهری و شهریاری، ۱۳۹۳)	شهروندان زن	فارس	خوشه‌ای	علوم سیاسی	بوشهر	۳۵۰
(قبادی، ۱۳۹۱)	شهروندان	فارس	تصادفی طبقه‌ای	ادبیات و علوم انسانی	کرج	۴۰۰
(گنجی و دیگران، ۱۳۹۱)	دانشجویان	فارس	تصادفی ساده	علوم سیاسی	مشهد	۳۱۳
(جاوی و دیگران، ۱۳۹۰)	دانشجویان	عرب	تصادفی طبقه‌ای	علوم اجتماعی	خوزستان	۴۰۰
(هاشمی و دیگران، ۱۳۸۸)	شهروندان	فارس	طبقه‌ای	علوم اجتماعی	تهران	۱۶۴۳
(ادیبی سده و کیهانی، ۱۳۸۵)	دانشجویان	فارس	سهمیه‌ای	علوم اجتماعی	اصفهان	۲۶۵

۴. تحلیل یافته‌ها

در این بخش، یافته‌های حاصل از پژوهش در دو بخش توصیفی و تحلیلی ارائه شده‌اند.

۴-۱. یافته‌های توصیفی

با تأمل در مؤلفه‌های مختلف جامعه نمونه می‌توان چنین اظهار داشت که رابطه بین دینداری و مشارکت سیاسی تحت تأثیر متغیرهای زیر سنجیده شده است:

الف. رشته تخصصی نویسندگان مسئول: اگرچه رابطه معنادار بین دینداری و مشارکت سیاسی از منظرهای مختلف علمی مورد توجه بوده و تأیید بوده؛ اما چنان‌که

در جدول شماره ۲ نشان داده شده، اکثریت نویسندگان با ۵۳ درصد از منظر علوم اجتماعی به این موضوع پرداخته‌اند.

جدول شماره (۲): رشته تحصیلی نویسندگان

نوع رشته تخصصی نویسندگان	فراوانی	درصد
علوم معارف	۲	۸
علوم اقتصادی	۱	۴
علوم اجتماعی	۱۴	۵۳
علوم سیاسی	۹	۳۵
جمع کل	۲۶	۱۰۰

ب. شیوه نمونه‌گیری: بررسی مطالعات صورت گرفته حکایت از آن دارد که رابطه بین دینداری و مشارکت سیاسی در شیوه‌های مختلف نمونه‌گیری (اعم از تصادفی، طبقه‌ای، خوشه‌ای و سهمیه‌ای)، پژوهش و تأیید شده است. اگرچه از این میان شیوه طبقه‌ای با ۳۵ درصد بیشترین فراوانی را دارد.

جدول شماره (۳): شیوه نمونه‌گیری مطالعات

شیوه نمونه‌گیری	فراوانی	درصد
تصادفی	۷	۲۷
طبقه‌ای	۹	۳۵
خوشه‌ای	۸	۳۰
سهمیه‌ای	۲	۸
جمع کل	۲۶	۱۰۰

پ. گروه موردبررسی: مستند به جدول شماره ۴ می‌توان چنین اظهار داشت که سه گروه از جامعه (کارکنان آموزش و پرورش، عامه مردم و دانشجویان) موضوع پژوهش‌ها بوده‌اند و رابطه بین دینداری و مشارکت سیاسی در این سه گروه به‌صورت معناداری شناسایی شده است. در این میان عمده پژوهش‌ها (با ۵۴ درصد فراوانی) به عموم شهروندان اختصاص دارد.

جدول شماره (۴): نوع گروه مورد بررسی

نوع گروه	فراوانی	درصد
کارکنان آموزش و پرورش	۳	۱۱
شهروندان عمومی	۱۵	۵۴
دانشجویان	۱۹	۳۵
جمع کل	۲۶	۱۰۰

ت. هویت قومی: از حیث هویتی می‌توان چنین اظهار داشت که تقریباً عمده خرده هویت‌های قومی در بحث حاضر مدنظر بوده و رابطه بین دینداری و مشارکت سیاسی در آنها معنادار بوده است. مطابق نتایج جدول، ۶۵ درصد از پژوهش به لحاظ قومی به فارس تعلق دارد.

جدول شماره (۵): گروه قومی

گروه	فراوانی	درصد
ترک	۲	۸
عرب	۳	۱۱
فارس	۱۷	۶۵
بلوچ	۱	۴
کرد	۱	۴
ترکمن	۲	۸
جمع کل	۲۶	۱۰۰

۲-۴. یافته‌های تحلیلی

از رهگذر تحلیل آماری روابط بین متغیرهای مختلف می‌توان چنین تحلیل نمود:
 الف. اندازه اثر: نتایج نشان می‌دهد که مطالعات یزدانی (۱۳۹۹) با مقدار اثر ۰,۴۵۱؛ ملائکه و امیری فر (۱۳۹۷) ۰,۴۳۱؛ زارع و روهنده (۱۳۹۵) ۰,۴۱۲؛ فرهمند و همکاران (۱۳۹۵) ۰,۴۰۰؛ جاوی و همکاران (۱۳۹۰) ۰,۴۲۱؛ بیشترین تأثیر و پژوهش محمدی و

هاشمی‌نیا (۱۴۰۱)؛ شجاعی و همکاران (۱۳۹۹)؛ اسلامی و همکاران (۱۳۹۸)؛ بهنام‌پور و جوانمرد (۱۳۹۶)؛ اطهری و شهریاری (۱۳۹۳)؛ قبادی (۱۳۹۱)؛ کمترین تأثیر را بر مشارکت سیاسی داشته است. در مجموع همه پژوهش‌ها میزان دینداری دارای ارتباطی معنی‌دار با مشارکت سیاسی می‌باشد.

جدول شماره (۶): اندازه اثر

گزارش آماری					نویسندگان و سال
sig	Z	upper	lower	Effect size	
۰,۰۰۰	10.481	۰,۸۴۸	۰,۲۸۲	۰,۱۸۹	(محمدی و هاشمی‌نیا، ۱۴۰۱)
۰,۰۰۰	5.662	۰,۴۶۱	۰,۱۰۱	۰,۲۴۵	(خواججه‌سروی و دیگران، ۱۴۰۰)
۰,۰۰۰	10.753	۰,۳۴۱	۰,۱۶۰	۰,۲۴۷	(امینی و دیگران، ۱۳۹۹)
۰,۰۰۰	3.982	۰,۸۸۲	۰,۱۲۷	۰,۲۰۰	(بهنام‌فر و شاعری، ۱۳۹۹)
۰,۰۰۰	6.502	۰,۸۹۱	۰,۳۶۲	۰,۳۳۴	(جعفری‌کلاریجانی و دیگران، ۱۳۹۹)
۰,۰۰۰	4.270	۰,۲۵۶	۰,۰۸۹	۰,۴۵۱	(مصطفوی و دیگران، ۱۳۹۹)
۰,۰۰۰	3.904	۰,۳۸۱	۰,۱۸۹	۰,۱۲۵	(بیزدانی، ۱۳۹۹)
۰,۰۰۰	3.092	۰,۲۵۱	۰,۱۰۳	۰,۱۷۱	(شجاعی و دیگران، ۱۳۹۹)
۰,۰۰۰	8.752	۰,۵۴۸	۰,۴۹۲	۰,۳۲۱	(روزخوش، ۱۳۹۹)
۰,۰۰۰	4.652	۰,۷۵۷	۰,۵۳۱	۰,۲۳۱	(امام‌جمعه‌زاده و عیسی‌نژاد، ۱۳۹۸)
۰,۰۰۰	3.120	۰,۴۷۵	۰,۳۴۴	۰,۳۰۰	(جعفرآبادی، ۱۳۹۸)
۰,۰۰۰	15.112	۰,۹۹۶	۰,۶۷۸	۰,۱۲۳	(اسلامی و دیگران، ۱۳۹۸)
۰,۰۰۰	16.032	۰,۴۵۲	۰,۱۴۷	۰,۴۳۱	(ملائکه و امیری‌فر، ۱۳۹۷)
۰,۰۰۰	17.271	۰,۴۱۲	۰,۳۱۲	۰,۲۸۷	(باقریان‌جلودار و خوش‌فر، ۱۳۹۶)
۰,۰۰۰	10.554	۰,۲۷۶	۰,۱۴۱	۰,۱۸۰	(بهنام‌پور و جوانمرد، ۱۳۹۶)
۰,۰۰۰	6.761	۰,۳۰۲	۰,۲۱۵	۰,۳۴۱	(زارعی، ۱۳۹۶)
۰,۰۰۰	5.771	۰,۳۷۶	۰,۱۵۶	۰,۴۱۲	(زارع و روهنده، ۱۳۹۵)
۰,۰۰۰	6.021	۰,۹۰۵	۰,۳۷۳	0.400	(فرهمنده و دیگران، ۱۳۹۵)
۰,۰۰۰	7.412	۰,۶۰۳	۰,۲۰۰	0.278	(مولائی، ۱۳۹۴)

گزارش آماری					نویسندگان و سال
sig	Z	upper	lower	Effect size	
۰,۰۰۰	8.341	۰,۴۸۲	۰,۲۰۱	0.332	(باقری بنجار و حشمتی، ۱۳۹۴)
۰,۰۰۰	9.381	۰,۳۶۴	۰,۲۳۴	0.145	(اطهری و شهریار، ۱۳۹۳)
۰,۰۰۰	10.562	۰,۲۷۱	۰,۱۴۶	0.198	(قبادی، ۱۳۹۱)
۰,۰۰۰	4.882	۰,۲۵۰	۰,۱۲۱	0.331	(گنجی و دیگران، ۱۳۹۱)
۰,۰۰۰	3.196	۰,۲۰۵	۰,۱۷۳	0.421	(جاوی و دیگران، ۱۳۹۰)
۰,۰۰۰	5.045	۰,۱۰۳	۰,۰۸۹	0.288	(هاشمی و دیگران، ۱۳۸۸)
۰,۰۰۰	3.841	۰,۲۶۸	۰,۱۴۳	0.252	(ادیبی سده و کیهانی، ۱۳۸۵)

ب. میزان تأثیر مؤلفه‌های دینداری بر مشارکت سیاسی: با عنایت به ۵ مؤلفه‌ای که برای دینداری در جامعه ایران انتخاب شد، حال می‌توان میزان تأثیرگذاری دینداری را بر مشارکت سیاسی به تفکیک مؤلفه به شرح زیر گزارش نمود: بُعد اعتقادی (۰,۲۴۱)؛ بُعد مناسکی (۰,۲۵۶)؛ بُعد عاطفی (۰,۱۶۷)؛ بُعد پیامدی (۰,۱۹۸)؛ بُعد تجربی (۰,۲۰۰).

جدول شماره (۷): اثر کل مؤلفه‌های دینداری بر مشارکت سیاسی

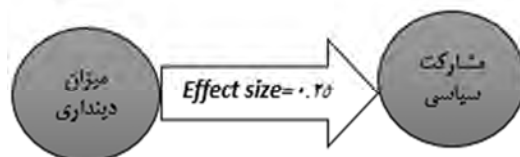
گزارش آماری					مؤلفه دینداری
sig	Z	upper	lower	Effect size	
۰,۰۰۰	۵,۱۲۱	۰,۳۸۱	۰,۱۴۱	۰,۲۴۱	بُعد اعتقادی
۰,۰۰۰	۳,۰۱۴	۰,۴۵۱	۰,۲۰۱	۰,۲۵۶	بُعد مناسکی
۰,۰۰۰	۴,۱۸۱	۰,۳۸۹	۰,۱۵۶	۰,۱۶۷	بُعد عاطفی
۰,۰۰۰	۷,۳۰۰	۰,۴۸۱	۰,۳۲۱	۰,۱۹۸	بُعد پیامدی
۰,۰۰۰	۶,۵۰۲	۰,۳۸۱	۰,۲۰۰	۰,۲۰۰	بُعد تجربی
۰,۰۰۰	۳,۷۳۲	۰,۲۸۷	۰,۱۸۹	۰,۲۵۶	اثر کلی

۳-۴. یافته‌های استنباطی

نتایج فراتحلیل نشان می‌دهد که بین میزان دینداری و مشارکت سیاسی شهروندان

دربازه زمانی ۱۳۸۵-۱۴۰۲ رابطه معنی‌داری وجود داشته و در مجموع ۲۶ پژوهش، دینداری توانسته ۲۵ درصد از تغییرهای مشارکت سیاسی را تبیین و پیش‌بینی نماید که در شکل زیر ترسیم شده است:

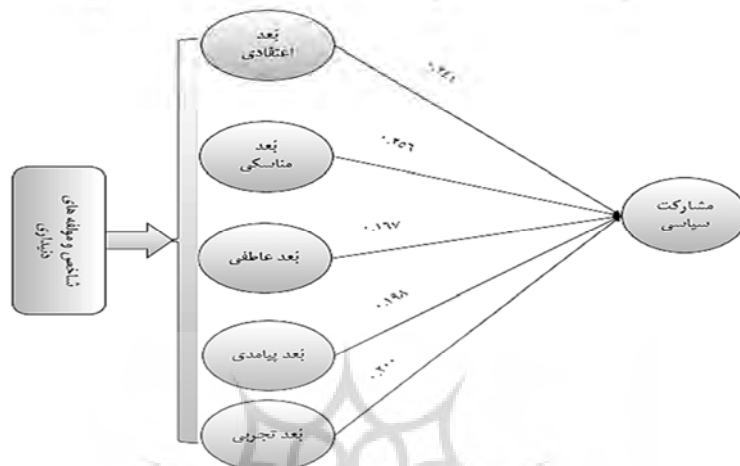
شکل شماره (۱): رابطه دینداری و مشارکت سیاسی

بر این اساس می‌توان چنین استنباط نمود که با افزایش مشارکت در سایه افزایش میزان دینداری در جامعه؛ انسجام و یکپارچگی اجتماعی تقویت می‌شود. دینداری عامل پیوندی سیاسی - اجتماعی است که گروه‌های قومی را سواى تفاوت زبانی و جغرافیایی؛ سلیقه‌ها و ذائقه‌های اجتماعی، به هم پیوند زده و نسبت به هم در برابر نظام سیاسی و نظم و امنیت ملی گره می‌زند؛ بنابراین در ایران، دین یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین منابع ایجادکننده و تقویت‌کننده اتحاد و انسجام سیاسی به‌شمار می‌آید که می‌توان تأثیر آن را در میزان مشارکت سیاسی ملاحظه نمود. دینداری با ایجاد مشارکت، تعاون و تعامل دوسویه، مردم و نظام سیاسی را به هم پیوند می‌زند. مشارکت سیاسی از بهترین ابزارهای مشروعیت‌بخشی به نظام سیاسی است که رابطه مؤلفه‌های دینداری با مشارکت سیاسی در شکل ۲ نشان داده شده است:

پژوهش‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل شماره (۲): رابطه مؤلفه و ابعاد دینداری با مشارکت سیاسی

نتیجه گیری

پیروزی انقلاب اسلامی از آن حیث که اصل مشارکت معنادار مردم در اداره امور جامعه را ذیل عنوان کلان «جمهوری اسلامی» طرح و نهادینه نمود، در تاریخ تحول ایران حائز اهمیت بسیار است. در واقع جمع بین اسلامیت و جمهوریت، نشان داد که اسلام برای مردم در ساحت‌های مختلف حکمرانی (اعم از تأسیس، استقرار و رشد) نقش قائل است. این نقش در قالب سازوکارهای متعددی تعریف و عملیاتی می‌باشد که مشارکت سیاسی در قالب انتخابات یکی از آنها است. مسئله پژوهش حاضر ناظر بر میزان تأثیر متغیر مستقل «دینداری جامعه» بر متغیر وابسته «مشارکت سیاسی» بود، که محقق با عنایت به اینکه منابع متعددی در این خصوص پژوهش و منتشر شده بودند؛ نسبت به فراتحلیل منابع موجود اقدام نمود. نتایج پژوهش نشان از آن دارد که در همه پژوهش‌ها، رابطه بین دو متغیر به صورت معناداری بوده است. اگرچه میزان تأثیر در پژوهش‌های مختلف به واسطه تغییر جامعه آماری، یکسان نیست؛ اما در مجموع تأثیری برابر با ۲۵ درصد (به طور متوسط) برای ساخت دینی جامعه تأیید شده است که درصدی قابل توجه ارزیابی می‌شود. رابطه مزبور در خصوص ابعاد مختلف دینداری نیز صادق بوده و می‌توان چنین اظهار داشت که همه ابعاد دینداری در مشارکت سیاسی تأثیر معنادار دارند؛ اگرچه بُعد مناسکی و اعتقادی تأثیری به مراتب بیشتر دارند.

کتابنامه

- ادیبی سده، مهدی و کیهانی، مسیح‌الله (۱۳۸۵). «عوامل مؤثر بر مشارکت سیاسی دانشجویان دانشگاه اصفهان». *علوم اجتماعی (دانشگاه آزاد شوشتر)*، ۱(۱)، ۱۵۱-۱۷۶.
- ارسیا، بابک و ساعی، احمد (۱۳۹۸). «تأثیر سرمایه اجتماعی دولت بر توسعه سیاسی از دیدگاه شهروندان تهرانی». *دانش سیاسی*، ۱(۱)، ۱-۲۸.
- اسلامی، محمدحسین؛ رجب‌لو، جعفر و داودخانی، محسن (۱۳۹۸). «بررسی میزان مشارکت سیاسی شهروندان تهرانی با تأکید بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی». *پژوهش اجتماعی*، ۱۱(۴۵)، ۱۶۸-۱۴۹.
- اطهری، حسین و شهریاری، ابوالقاسم (۱۳۹۳). «بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت سیاسی زنان مطالعه موردی زنان شهر بوشهر». *زن در توسعه و سیاست*، ۱۲(۴۵)، ۲۶۵-۲۸۶.
- امام‌جمعه‌زاده، جواد و عیسی‌نژاد، امید (۱۳۹۸). «بررسی رابطه میان دینداری و مشارکت سیاسی دانشجویان دانشگاه اصفهان». *پژوهشنامه علوم سیاسی*، ۲۱(۶)، ۷-۳۴.
- امینی، سلام؛ عشایری، طاها؛ ذوالفقاری، اکبر و جهان‌پرور، طاهره (۱۴۰۲). «نقش سرمایه سیاسی - اجتماعی در مشارکت سیاسی مردم ایلام (مورد مطالعه: انتخابات مجلس شورای اسلامی)». *دانش سیاسی*، ۱۹(۱)، ۲۹-۵۶.
- امینی، سلام؛ کواکبیان، مصطفی و شیرینی، طهمورث (۱۳۹۹). «مطالعه عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت سیاسی مردم استان ایلام». *ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، ۳(۳)، ۲۱۵-۲۴۳.
- باقری بنجار، عبدالله و حشمتی، محمدرضا (۱۳۹۴). «بررسی رابطه میان ابعاد دینداری و مشارکت سیاسی در بین شهروندان تهرانی». مقاله ارائه‌شده در همایش سیاست و شهر.
- باقریان‌جلودار، مصطفی و خوش‌فر، غلامرضا (۱۳۹۶). «بررسی رابطه بین ابعاد دینداری و مشارکت سیاسی دانشجویان دانشگاه مازندران». *علوم اجتماعی (دانشگاه علامه طباطبائی)*، ۷۶(۲۶)، ۱۷۵-۲۱۲.
- بهنام‌پور، محسن و جوانمرد، کمال (۱۳۹۶). «بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر میزان مشارکت سیاسی دانشجویان در انتخابات دوره دهم مجلس شورای اسلامی (مورد مطالعه دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان)». *پژوهش اجتماعی*، ۹(۳۵)، ۶۱-۷۵.
- بهنام‌فر، محمدحسن و شاعری، فاطمه (۱۳۹۹). «بررسی رابطه میان شاخص‌های فرهنگ سیاسی با میزان مشارکت سیاسی در اسفراین». *مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان*، ۱۳(۲)، ۷۴-۴۷.
- جاولی، حبیب؛ نواح، عبدالرضا و هواسی، علی (۱۳۹۰). «بررسی عوامل اجتماعی، سیاسی و فرهنگی مؤثر بر مشارکت سیاسی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه جامع علمی

- کاربردی واحد استان خوزستان). «توسعه اجتماعی، ۲۱(۶)، ۲۱۱-۲۲۶.
- جعفرآبادی، ابوطالب (۱۳۹۸). «تبیین جامعه‌شناختی تأثیر دینداری بر مشارکت سیاسی (مورد مطالعه: مردم شهر گرگان ۱۳۹۵)». *مطالعات راهبردی علوم انسانی و اسلامی*، ۲۲(۴)، ۳۷-۶۸.
- جعفری کلاریجانی، سیداحمد؛ آذین، احمد و محمدی، اصغر (۱۳۹۹). «بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر مشارکت سیاسی در بین جوانان استان مازندران». *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۴۶(۱۲)، ۳۳-۴۶.
- خواجه سروی، غلامرضا؛ خرمشاد، محمدباقر؛ رهبر، عباسعلی و محمودی رجا، سیدزکریا (۱۴۰۰). «بررسی و تحلیل عوامل مؤثر بر مشارکت سیاسی شهروندان؛ مورد مطالعه: مشارکت قوم ترکمن در انتخابات دوازدهم ریاست جمهوری». *پژوهش‌های راهبردی سیاست*، ۱۰(۳۷)، ۷۳-۱۱۲.
- دارا، جلیل و صادقی، الهه (۱۴۰۱). «عوامل تأثیرگذار بر میزان مشارکت سیاسی زنان؛ با تأکید بر تعداد وزرای زن در دولت‌های مختلف جمهوری اسلامی ایران». *دانش سیاسی*، ۱۸(۲)، ۳۷۷-۴۰۰.
- دشتی، محمد (مترجم). (۱۴۰۰). *نهج البلاغه*. تهران: مؤسسه فرهنگی هنری قدر ولایت روزخوش، رضوان (۱۳۹۹). *تحلیل تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم دینداری بر مشارکت در انتخابات در میان دانشجویان دانشگاه اصفهان* (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
- زارع، بیژن و روهنده، مجید (۱۳۹۵). «پژوهشی در باب دینداری و مشارکت سیاسی (مورد مطالعه: شهروندان شهر کرج)». *پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر*، ۸(۵)، ۲۳-۴۶.
- زارعی، غفار (۱۳۹۶). «بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت سیاسی زنان (مطالعه موردی: معلمان شهرستان پارسیان)». *فصلنامه زن و جامعه*، ۸(۳۱)، ۱۹-۳۲.
- سجادی، سیدعبدقیوم (۱۳۸۲). *مبانی تحزب در اندیشه سیاسی اسلام*. قم: بوستان کتاب.
- شجاعی، حسن؛ شاپوری، انوش و زکوی، اسماعیل (۱۳۹۹). «بررسی رابطه دینداری با مشارکت سیاسی زنان شهر اهواز». *در ششمین کنفرانس ملی علوم انسانی و مطالعات مدیریت*.
- عشایری، طاها و عادل، هانیه (۱۴۰۱). «تحلیل الگوی مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۴-۱۳۹۸)». *دانش سیاسی*، ۱۸(۲)، ۵۱۴-۴۸۵.
- فرهمند، مهناز؛ وکیلی قاسم‌آباد، سمیه و پوررجیمیان، الهه (۱۳۹۵). «بررسی مشارکت سیاسی جوانان شهر یزد و عوامل مؤثر بر آن». *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۳۳(۱۵)، ۱۰۷-۱۳۱.

قبادی، مجید (۱۳۹۱). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت اجتماعی - سیاسی (مطالعه موردی: شهروندان بالای ۱۸ سال شهر کرج). (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه تربیت معلم.

کاظمی، سیدمحمدصادق و احمدی طباطبایی، سیدمحمدرضا (۱۴۰۰). «نظریه خلافت الهی انسان به مثابه مبنایی برای تفاوت و تساوی در حق مشارکت سیاسی». دانش سیاسی، ۱۷(۱)، ۲۶۷-۲۹۰.

گنجی، قربانعلی؛ سرایلو، حسن و طالبی، یدالله (۱۳۹۱). «بررسی رابطه میان دینداری و مشارکت سیاسی؛ مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی مشهد». مطالعات سیاسی، ۱۷(۵)، ۱۴۳-۱۶۶.

محمدی، محمدیار و هاشمی‌نیا، محمدمسیح (۱۴۰۱). «سنجش رابطه دینداری اسلامی و مشارکت سیاسی دانشجویان مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه ولایت ایرانشهر». ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۵(۱۰)، ۵۳۸-۵۴۹.

مصطفوی، سیدهادی؛ پوریانی، محمدحسین؛ محسنی تبریزی، علیرضا و اژدری‌زاده، حسین. (۱۳۹۹). «تبیین جامعه‌شناختی تأثیر نهاد دین بر مشارکت سیاسی (مورد مطالعه: مردم استان گلستان)». فصلنامه مطالعات سیاسی، ۱۲(۴۸)، ۱۶۱-۱۸۴.

ملانکه، سیدحسن و امیری‌فر، الهام (۱۳۹۷). «بررسی ارتباط بین ابعاد مختلف دینداری و مشارکت سیاسی در بین شهروندان شهر ایذه». علوم اجتماعی (دانشگاه آزاد شوشتر)، ۴۱(۱۲)، ۶۱-۸۶.

مولائی، محمدرضا (۱۳۹۴). «نقش رفتارهای نوع‌دوستانه و گرایش‌های مذهبی در پیش‌بینی مشارکت اجتماعی و سیاسی دانش‌آموزان دبیرستان‌های اردبیل». روان‌شناسی مدرسه و آموزشگاه، ۴(۲)، ۱۰۴-۱۱۷.

نائینی، محمدحسین (۱۳۹۸). تنبیه‌الامه و تنزیه‌المله. قم: بوستان کتاب. هاشمی، ضیاء؛ فولادیان، مجید و فاطمی‌امین، زینب (۱۳۸۸). «بررسی عوامل اجتماعی و روانی مؤثر بر مشارکت سیاسی مردم شهر تهران». پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۷(۵)، ۱۹۹-۲۲۷.

یزدانی، هانیه (۱۳۹۹). بررسی میزان مشارکت سیاسی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه تبریز و عوامل اجتماعی مرتبط با آن. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.